

ЗАХОДИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КРАЇНАХ - ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Протягом останніх років Україна активно спрямовує свою діяльність в напрямку покращення політичного та економічного співробітництва з Європейським Союзом (ЄС), виявляючи серйозні наміри приєднатись до ЄС. Угода про асоціацію між Україною і країнами-членами ЄС уже на сьогодні має і матиме на майбутнє важливі політичні, соціальні і економічні наслідки в цілому для держави. Вже на сьогодні багато рішень у вітчизняній аграрній політиці зорієнтовані на ЄС. Значна частина взаємної торгівлі аграрною продукцією уже зараз відбувається у достатньо великих обсягах, але як показує практика проведення зовнішньоекономічних операцій на сьогодні існує чимало перешкод до вільної торгівлі. Тому подоланню проблем протекціонізму у торгівлі між Україною і ЄС покликане підписання Угоди про асоціацію та її основної економічної складової – ЗВТ. Зміст поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі для аграрного сектору формує особливу актуальність наукових пошуків за цією проблемою. Дослідження основних чинників аграрної політики Європейського Союзу та можливостей їх впровадження в Україні також потребує вирішення певного блоку теоретичних проблем регулювання агропродовольчого ринку. Ці та інші проблеми міжнародної інтеграції, розвиток експорту-імпорту аграрної продукції в цілому і обумовлюють актуальність даного наукового дослідження.

* Науковий керівник - кандидат економічних наук Саблук Віталій Петрович

Ключові слова: Україна-Європейський Союз, Спільна Аграрна Політика, агропродовольча продукція, заходи підтримки, зона вільної торгівлі, експорт-імпорт

In recent years, Ukraine has actively seeks to improve political and economic relations with the European Union (EU), a strong intention to join the EU. The Association Agreement between Ukraine and the EU Member States already today and will have in the future are important political, social and economic consequences for the country as a whole. Even today many decisions in domestic agricultural policy oriented towards the EU. Much of the bilateral trade in agricultural products is already happening in large enough quantities, but in practice conducting foreign operations today there are many obstacles to free trade. Therefore, overcoming the problems of protectionism in trade between Ukraine and the EU intended to the Association Agreement and its main economic component - FTA. Contents of a deep and comprehensive free trade for the agricultural sector forms the particular relevance of scientific research on this issue. Investigation of the main factors of agricultural policy of the European Union and the possibilities of their implementation in Ukraine also needs to address certain theoretical problems of adjustment block agri-food market. These and other issues of international integration, development of exports and imports of agricultural products as a whole and determine the relevance of this research.

Keywords: Ukraine-European Union, Common Agricultural Policy, agriculture products, support measures, free trade zone, export-import

В последние годы Украина активно направляет свою деятельность в направлении улучшения политического и экономического сотрудничества с Европейским Союзом (ЕС), проявляя серьезные намерения присоединиться к ЕС. Соглашение об ассоциации между Украиной и странами-членами ЕС уже сегодня имеет и будет иметь в будущем важные политические, социальные и экономические последствия в целом

для государства. Уже сегодня многие решения в отечественной аграрной политике ориентированы на ЕС. Значительная часть взаимной торговли аграрной продукцией уже сейчас происходит в достаточно больших объемах, но как показывает практика проведения внешнеэкономических операций на сегодняшний день существует немало препятствий к свободной торговле. Поэтому к преодолению проблем протекционизма в торговле между Украиной и ЕС призвано подписание Соглашения об ассоциации и его основной экономической составляющей - ЗСТ. Содержание углубленной и всеобъемлющей зоны свободной торговли для аграрного сектора формирует особую актуальность научных изысканий по этой проблеме. Исследование основных факторов аграрной политики Европейского Союза и возможностей их внедрения в Украине также требует решения определенного блока теоретических проблем регулирования агропродовольственного рынка. Эти и другие проблемы международной интеграции, развитие экспорта-импорта аграрной продукции в целом и обуславливают актуальность данного научного исследования.

Ключевые слова: Украина-Европейский Союз, Совместная Аграрная Политика, агропродовольственная продукция, меры поддержки, зона свободной торговли, экспорт-импорт

Постановка проблемы. Протягом майже двадцяти останніх років Україна реалізує Угоду про партнерство і співробітництво з ЄС у контексті політики стратегічного добросусідства. Європейський вектор партнерства з ЄС дає можливість доступу українським виробникам сільськогосподарської продукції до висококонкурентного за ціною ринку продовольства. Створені за понад 50 років існування принципи Спільної Аграрної Політики дають підстави визнати сільське господарство ЄС як високоорганізовану і захищену галузь європейської економіки. При динамічному розвитку аграрного сектору у напрямі збільшення обсягів виробництва, зокрема рослинницької продукції, українські підприємства

мають значні надлишки сільськогосподарської продукції які могли бути експортовані до країн Європейського Союзу. Проте подолати українським товаровиробникам захисні бар'єри у торгівлі з країнами ЄС достатньо важко через нерівні умови конкуренції з їх іноземними конкурентами, які у всіх розвинених країнах спираються на суттєву фінансову підтримку держав.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми пошуку нових векторів міжнародної інтеграції економіки України та відповідної трансформації вітчизняного аграрного комплексу в європейський напрям, знайшли висвітлення у працях О.М. Бородіної, І.В. Бураковського, В.І. Власова, П.І.Гайдучького, В.М. Геєця, С.І. Дем'яненка, Т.О. Зінчук, С.М. Кваші, І.В. Кобути, В.М. Мовчан, Л.І.Михайлової, Т.О. Осташко, Л.В. Шинкарук, та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В контексті підписання економічної складової Угоди про асоціацію ставиться завдання проаналізувати аграрну політику країн-членів Європейського Союзу.

Формулювання цілей статті. Дослідити основні чинники, що впливають на розвиток сільського господарства європейських країн та визначити його заходи підтримки.

Основні результати дослідження. Уперше Спільна аграрна політика (САП) була запроваджена у країнах Західної Європи у 50-х роках ХХ століття. На той час внаслідок війни не можливо було забезпечити достатні обсяги виробництва продуктів харчування, оскільки сільське господарство Європи було зруйновано. Тому першою метою САП стало забезпечення високої продуктивності праці протягом всього ланцюга виробництва продуктів харчування та відновлення у ЄС життєздатного сільськогосподарського сектору економіки. САП у ці роки мала заохочувати виробництво сільськогосподарської продукції шляхом виплат фермерам та гарантування для них високих цін збуту [1]. Фінансова допомога надавалася для розширення виробництва, для впровадження

нових технологій. Це допомагало фермерським господарствам у післявоєнні роки виживати та розвиватися.

Але у 80-х роках минулого століття в Європі внаслідок стимулювання фермерів виник постійний надлишок продукції сільського господарства. Частина надлишку експортувалася (за допомогою виділення субсидій), частина зберігалася або знищувалася на території ЄС. Така ситуація потребувала перегляду цілей САП. Окрім того, гостро постала проблема збереження довкілля у сільськогосподарських районах.

У 90-х роках ХХ століття САП була переглянута та суттєво змінена. Зміни перш за все торкнулися обмеження виробництва, екологічних заходів та розвитку сільської місцевості. Процес переорієнтації САП триває і досі, і з кожним роком все більша частка коштів виділяється на програми сільського розвитку та природоохоронні програми[2]. Прямі виплати фермерам зараз спрямовані на виробництво тих товарів, на які є попит, і в тих обсягах, щоб задовольнити попит і одночасно не створити надлишку. До того ж виплати більш орієнтовані на підвищення якості продукції, ніж на збільшення кількості.

Протягом понад 50 років існування Спільної аграрної політики країни ЄС постійно особливу увагу приділяли заходам підтримки сільського господарства. Видатки бюджету ЄС на заходи розвитку фермерських господарств завжди у попередні роки займали значну частину[3]. Так, наприклад, у 2012 рік вони склали 58,9 млрд. євро, або близько 41,1% всього фінансування економіки європейських країн. У розписі структури видатків загального бюджету видатки для сільського господарства йдуть по 5 Розділу “ Сільське господарство і сільський розвиток” і складаються з восьми напрямів фінансування. До цих напрямів відносяться – 05.01. - Адміністративні витрати на аграрну політику, 05.02. – Інтервенції на аграрний ринок, 05.03. – Прямі платежі, 05.04 – Сільський розвиток, 05.05 – Заходи підготовки перед вступом, в галузі сільського господарства та розвитку сільських територій, 05.06 – міжнародні аспекти

аграрної політики, 05.07. – витрати на аудит в 05.08 – політика стратегічного розвитку і координації аграрної політики.

Обсяги фінансування заходів підтримки фермерів по кожному із наведених вище напрямів певним чином відрізняється як по роках, за структурою так і обсягом. Але видатки за трьома основними напрямками, а саме на пряму підтримку, сільський розвиток і інтервенції в аграрний ринок займають майже всі сто відсотків обсягів фінансування[6]. Так, на 2012 рік видатки, як прямі платежі підтримки фермерів склали 40,8 млрд. євро або 69,1%, підтримка розвитку сільських територій – 14,6 млрд. євро або 24,9% і інтервенції в аграрний ринок – 3,5 млрд. євро або 5,5% всіх видатків спрямованих на розвиток сільського господарства європейських країн – членів ЄС (табл. 1).

За окремими програмами фінансування має свою специфіку, так видатки на заходи підтримки фермерів проводяться через два фонди, які є складовою частини бюджету ЄС. Зокрема, - Європейський сільськогосподарський фонд гарантій – EAGF фінансує прямі виплати фермерам, витрати на інтервенцію на аграрний ринок витрати на зберігання продукції і експортні субсидії. Інший фонд – Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій – EAFRD фінансує програми сталого розвитку сільських територій краї-членів ЄС.

Таблиця 1

Обсяги та структура видатків САП за країнами у 2012 р, млн.

євро

	Прямі платежі	Заходи регулювання ринку	Розвиток сільських територій	Всього
Бельгія	569,8	83,6	75,5	728,9
Болгарія	387,9	43,5	397,7	829,1
Чеська Республіка	743,1	12,9	412,7	1 168,7
Данія	939,0	12,2	98,8	1 050,0
Німеччина	5 291,0	137,6	1 398,4	6 827,0
Естонія	81,8	3,0	108,9	193,7

Ірландія	1 263,7	28,2	352,3	1 644,2
Греція	2 315,2	67,0	669,0	3 051,2
Іспанія	5 235,8	632,6	1 256,0	7 124,4
Франція	7 923,8	732,5	1 223,9	9 880,2
Італія	4 055,6	758,8	1 422,9	6 237,3
Кіпр	39,2	6,9	21,8	67,8
Латвія	119,2	8,2	150,2	277,6
Литва	308,0	19,2	250,2	577,4
Люксембург	34,2	0,5	13,3	48,0
Угорщина	1 078,3	87,5	563,3	1 729,1
Мальта	4,3	1,0	10,5	15,7
Нідерланди	820,0	106,4	96,1	1 022,4
Австрія	714,6	29,3	545,9	1 289,8
Польща	2 457,8	377,7	1 857,2	4 692,7
Португалія	645,7	128,8	586,7	1 361,2
Румунія	906,3	114,3	1 359,1	2 379,7
Словенія	116,1	8,8	118,8	243,7
Словаччина	319,3	9,6	275,0	603,9
Фінляндія	534,0	18,3	294,4	846,7
Швеція	689,1	26,7	277,9	993,6
Великобританія	3 286,6	58,5	752,5	4 097,6
ЄС-27	40 879,4	3 513,5	14 588,9	58 981,8

Джерело: European Commission, Directorate General for Agriculture and Rural Development (2007-2012 EAGF Financial Reports) November 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/2011/pdf/c4-1-34_en.pdf

За програмою прямих платежів – 05.03. “Прямі видатки”, яка є найбільшою за обсягами видатків як це відзначалося раніше, виплати теж мають свою специфіку оскільки за еволюцією свого розвитку вони поділяються на схему одиночних платежів – SPS і схему одиночних платежів по площі – SAPS. Обсяги видатків на ці прямі платежі фермерам відповідно складають – 30,4 млрд. євро або 75% від усіх прямих платежів за програмою 05.03.01.01 і 5,9 млрд. євро або 14,7% за програмою SAPS -05.03.01.02. Серед інших важливих програм підтримки фермерів через

прямі платежі слід виділити платежі на корів, що народили телят, платежі на площі для вирощування рису, картоплі на крохмаль, горіхів та інші.

У період з 2000 по 2006 роки фінансування розвитку сільських територій у тому числі для нових країн-членів ЄС відбувалось через EAGGF проте починаючи з 2007 року єдиним фондом, через який проходить фінансування сільських територій європейських країн, є EAFRD.

Третьою за розмірами бюджетних видатків є програма 05.02. “Інтервенції в аграрний ринок” – річний обсяг фінансування у 2012 році склав 3,5 млрд. євро. Саме ця програма є найбільшою за напрямом використання коштів, вона включає понад 65 різноманітних заходів підтримки ринкової рівноваги, що включені в 17 підпрограм. Найбільшими за обсягами фінансування підпрограм є 05.02.09 “Вино і виноградарська галузь” – 1 млрд. 108,9 млн. євро або 34,3% від загального обсягу фінансової підтримки цієї програми.

Загальні напрями підтримки сільськогосподарського виробництва через програми, що були визначені вище конкретизуються в розрізі окремих країн. Безперечно, що більші за земельними розмірами та обсягами виробництва країни отримують більші в абсолютному виразі кошти на розвиток сільського господарства. Аналіз фінансових видатків за кілька попередніх років, дає підстави стверджувати, що саме на французьке сільськогосподарське виробництво припадає найбільша частка європейських заходів підтримки (табл.1) . Так, за 2012 рік Франція отримала понад 9,3 млрд. євро або п'яту частину всіх видатків. Ця сума понад як на три мільярди євро більше ніж витрати на підтримку фермерів у другій за обсягами фінансування країні – Іспанії, де вони у 2012 році склали -7,1 млрд. євро. Серед інших країн з найбільшими фінансовими обсягами підтримки сільськогосподарського виробництва слід відзначити Німеччину з річним обсягом близько 6,8 млрд. євро, Італію – 6,2 млрд. євро, Великобританію – 4,09 млрд. євро, Польщею – 4,7 млрд. євро, та Грецію з 3,05 млрд. євро середньорічного обсягу фінансової підтримки.

Важливим напрямом формування сталого розвитку сільського господарства є також фінансування розвитку сільських територій. Як зазначалося вище, обсяг видатків за цією програмою підтримки є у майже три рази меншим від прямої підтримки, проте все ж таки загальні обсяги є надзвичайно великими – у 2012 році він склав 14,6 млрд. євро в річному вимірі. Найбільша частка видатків за цією програмою припадає на нові країни ЄС, так, наприклад річний обсяг фінансування сільських територій у Польщі є найбільшим серед всіх країн ЄС і складає -1,85 млрд. євро, у Румунії – 1,4 млрд. євро і дорівнює 22,9 % всіх європейських видатків за програмою “Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій”.

З точки зору оцінки обсягів і структури видатків за обома програмами для країн важливо відзначити наступне. Серед усіх 27 країн-членів ЄС у вісьмох з них у структурі сумарних бюджетних виплат для фермерів домінують витрати на розвиток сільських територій (рис. 1). До цих країн відносяться Болгарія, Естонія, Латвія, Мальта, Румунія і Словенія.

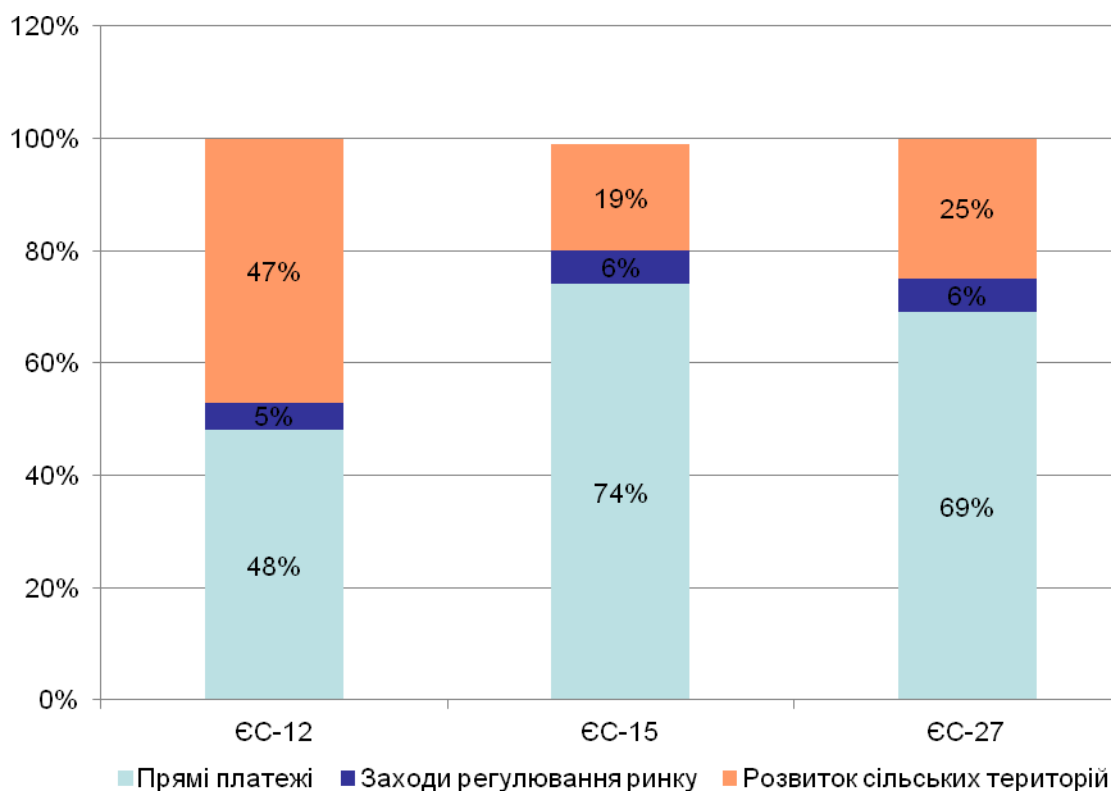


Рис.1. Структура видатків САП за 2012 рік серед країн – членів ЄС, %

Джерело: European Commission, Directorate General for Agriculture and Rural Development (2007-2012 EAGF Financial Reports) November 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/2011/pdf/c4-1-34_en.pdf

Особлива увагу до розвитку сільських поселень саме у цих країнах зрозуміла, адже ці країни є новими членами ЄС і завдання яке виходить на перший план стосується саме приведення сільських територій та транспортної інфраструктури до рівня старих земель – країн ЄС 10. Найбільша частка витрат у загальних видатках САП на розвиток сільських територій спостерігається у Румунії, із загального обсягу фінансової підтримки через фонди EAGF і EAFRD обсягом 2,4 млрд. євро частка витрат на сільські території протягом 2012 року складала 1,4млрд. євро.

Європейська модель передбачає також тісний взаємозв'язок аграрної сфери і довкілля. Зараз українське село, як і сільська місцевість постсоціалістичних країн – членів ЄС-12 – це в основному сільське господарство. Проблеми села розглядаються і вирішуються крізь призму проблем сільського господарства, прибуток селяни отримують переважно від продажу сільськогосподарської продукції, і більшість селян є сільськогосподарськими виробниками принаймні для себе, а частка – і на продаж. ЄС розвертає аграрну політику у бік розвитку сільської місцевості, екологічної безпеки, зростання рівня та якості життя на селі, рівня соціальних послуг тощо[5]. Звичайно, основою залишається сільське господарство, але значні кошти виділяються на розвиток сільської місцевості. В ЄС нормальним є проживання багатьох людей у селах без великої власної земельної ділянки, а також таких, що займаються виключно несільськогосподарською діяльністю, або тих, що поєднують види діяльності, наприклад, птахівництво та екологічний туризм.

Таким чином політика ЄС без зниження уваги до сільського господарства сприяє незалежному від сільськогосподарського виробництва розвитку села.

Європейська модель також включає виробництво якісної продукції та підвищення стандартів безпеки і рівня технологій. Завдання полягає у тому, щоб споживачі отримували якомога безпечніші та якісніші продукти,

а якість та безпека залежать від виробників. Цього можна досягти тільки зміною технологій і контролем готової продукції. Звичайно, нові технології вимагають вкладення коштів. Але якісніша продукція коштує дорожче, тому такі вкладення окупаються.

Висновки. Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що європейська аграрна політика за всю свою понад 50 річну історію пройшла декілька етапів реформування. Основними інструментами регулювання окремих ринків агропродовольчої продукції в ЄС є встановлення базових цін, дотацій на приватне зберігання, особливі імпорتنі/експортні режими, ліцензування та експортні субсидії. Основні заходи фінансової підтримки САП направлені по-перше, на пряму підтримку фермерів і по-друге, на підвищення рівня життя у сільській місцевості. Зазначимо, що ЄС проводить зважену політику вирівнювання економічних умов для нових країн, “підтягуючи” їх економічний розвиток до рівня старих 15 країн. Різниця між рівнем доходів населення, доступу до послуг, розвиток інфраструктури у сільській місцевості та у містах країн – нових членів ЄС є суттєвою. Тому значна частина коштів фінансової підтримки САП спрямовується на зменшення цієї різниці саме у заходах соціального блоку видатків ЄС, оскільки у старих країнах інфраструктурні питання розвитку сільських територій вирішені у попередні роки.

Список використаної літератури

1. Осташко Т. О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС / Т. О. Осташко. – К. : Інститут сільського розвитку, 2005. – 72 с.
2. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки: монографія / Т.О.Зінчук. – Житомир: ДВНЗ «Державний агроєкологічний університет» , 2008. – 384 с.

3. Кваша С.М. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн -членів Європейського Союзу: [наукове видання] / С.М. Кваша, К.С. Кваша. –К.: ННЦ ІАЕ 2013.- 40 С

4. Burakovsky I., Movchan V., O’Keefe T.A. Ulgen S., Shnyrkov O. The impact of an FTA between Ukraine and the EU / I. Burakovsky, V Movchan, T.A. O’Keefe, S Ulgen, O. Shnyrkov // Oxford Economics, 2012. – 138pp.

5. Мантино Ф. Сельское развитие в Европе. Политика, институты и действующие лица на местах с 1970-х годов до наших дней / Франческо Мантино. Перев. с итал. Ирины Храмовой // FAO Business Media of the Sole, 2010. – 272 с.

6. European Commission, Directorate General for Agriculture and Rural Development (2007-2012 EAGF Financial Reports) November 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/2011/pdf/c4-1-34_en.pdf

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535

Відомості про автора: *Кваша Катерина Сергіївна*

E-mail: kateryna.kzc@gmail.com,

тел. 050-505-81-20

адреса: 03680, м Київ, вул. Героїв Оборони, 10

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" (ННЦ "ІАЕ")